

კუპანიტარული მუხნიარაბანი

მაია თევაძე
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

სტერეოტიპები და კულტურათაშორისი ურთიერთობები

ადამიანთა წარმოდგენები სამყაროს შესახებ ყოველთვის პირობითი და მრავალფეროვანია და დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ კულტურაში დაიბადა და ფორმირდებოდა მისი აზროვნება.

პარტნიორების კომუნიკაცია როგორც საკუთარი კულტურის წარმომადგენლებთან, ასევე კულტურათაშორის ასპექტში, იგება ძირითადად სტერეოტიპების ცოდნის გათვალისწინებით.

სტერეოტიპებს აქვს არსებობის განსხვავებული სფეროები და შეუძლია მოახდინოს კულტურათაშორის ურთიერთობებზე როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური გავლენა. პოზიტიურად შეიძლება ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ სტერეოტიპები მინიმუმამდე ამცირებს ექსტრალინგვისტური რეალობის მონაწილეების მიერ ინფორმაციის გადამუშავებისათვის გაწეულ ძალისხმევას, ვინაიდან ისინი წარმომადგენენ ადამიანის მიერ სამყაროს აღქმის განზოგადებულ გამოცდილებას. ნეგატიურ მომენტად კი შეიძლება ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ ზემოთ ხსენებული განზოგადების საფუძველში შეიძლება აღმოჩნდეს არა არსებითი ნიშან-თვისება, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს არაკორექტული მსჯელობა, დასკვნები და შესაბამისად, დაბრკოლებები ინტერკულტურულ კონტაქტებში.

სხვადასხვა დარგის მეცნიერები თანხმდებიან, რომ სტერეოტიპი არის სქემატური, სტანდარტიზებული სახე ან წარმოდგენა სოციალური მოვლენისა თუ ობიექტის შესახებ, ჩვეულებრივ ემოციურად შეფერილი და ძლიერი მდგრადობის. სტერეოტიპები საშუალებას აძლევს ადამიანს რომ შეიქმნას წარმოდგენა სამყაროზე, გავიდეს თავისი ვიწრო სოციალური, გეოგრაფიული თუ პოლიტიკური გარემოცვის ფარგლებს გარეთ.

რიგი მეცნიერები თვლიან, რომ აღქმის კულტურულად განპირობებული ფსიქოლოგიური თავისებურებების შესწავლისათვის ფრიად მოსახერხებელია სტერეოტიპების დაყოფა ეთნიკურ და ეროვნულ (ნაციონალურ) სტერეოტიპებად.

ეთნიკური სტერეოტიპები განისაზღვრება როგორც გამარტივებული, სქემატიზებული, ემოციურად შეფერილი და საკმაოდ მდგრადი ხატები რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის შესახებ, რომელიც ადვილად შეიძლება გავრცელდეს აღნიშნული ჯგუფის ყველა წარმომადგენელზე. ეს არის ერთი ეთნიკური ჯგუფის მსჯელობები რომელიმე სხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელთა შესახებ. მაგალითად, ბრეტონელების ეთნიკური სტერეოტიპი ფრანგების თვალში არის „ადამიანები, რომლებიც ვერ იტანენ ძალდატანებას, არიან პირდაპირები და ჯიუტები. მათი ჩვეულებაა თუნდაც ძალიან შორეული ნათესაური კავშირების ძიება და ყველა ნათესავის წოდება ბიძაშვილებად“. ამასთან დაკავშირებით ფრანგულ ენაში ისეთი გამოთქმაც კი არსებობს, როგორცაა „ბიძაშვილი ბრეტონულად“. რაც შეეხება ნორმანდიელებს, მათ, როგორც წესი, აქვთ ღია ფერის თმები და თვალები, არიან მადლები და ფიზიკურად ძლიერები. არის გამოთქმა, რომ უნდა ერიდო გასკონელებს და ნორმანდიელებს, პირველები არიან ტრაბახები, ხოლო მეორენი - ცრუპენტელები. ფრანგების აზრით ყველა შეკითხვაზე ნორმანდიელები იძლევიან არაპირდაპირ, მიკიბულ-მოკიბულ პასუხს, რომელსაც ფრანგები სწორედაც „ნორმანდიულ პასუხს“ ეძახიან. მათი წინდახედულობა და უნდობლობა კარგად არის გადმოცემული მათ ფოლკლორში და ხშირად ამის გამო მათ შესახებ იქმნება ანეკდოტები. რაც შეეხება პროვანსელებს, საფრანგეთში ითვლება რომ მათთვის დამახასიათებელია თავაზიანობა, კომუნიკაბელურობა, კეთილგანწყობა. ამავე დროს ისინი გამოირჩევიან სიფიცხით და უშუალოდ, არიან ძალიან დაკვირვებულები და ირონიულები, უყვართ ლაპარაკი და

ყოველთვის მზად არიან მოგიყვინ საინტერესო გასართობი ამბები თუ ანეკდოტები, ამავე დროს უყვართ ტრაბახიც.

„ეროვნული სტერეოტიპი“ შეიძლება განვმარტოთ როგორც ერთი ეროვნების წარმომადგენელთა განზოგადებული ტიპური წარმოდგენები საკუთარ თავსა თუ სხვებზე. ეს არის რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელთა სქემატიზებული ხატები, რომლებიც, როგორც წესი, გამარტივებულია, ხშირად შექმნილი ცალმხრივი ან არაზუსტი ცოდნის საფუძველზე სხვა ეროვნების ადამიანების ფსიქოლოგიური თავისებურებებისა თუ ქცევის შესახებ. ამის ნათელ მაგალითად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ფრანგებში, გერმანელებში, ამერიკელებში გავრცელებული სტერეოტიპი რუსების, როგორც სმის მოყვარულების შესახებ, რუსეთში ფრანგების, გერმანელების, ამერიკელების შესახებ გავრცელებული სტერეოტიპი მათი სიძუნწისა და სიხარბის შესახებ. სტერეოტიპულია აგრეთვე წარმოდგენები ინგლისელების პედანტურობაზე, იაპონელების ცინიზმზე, ფრანგების გალანტურობის, ხალისიანობის, გერმანელების პუნქტუალურობის, შვეიცარიელების კონსერვატიულობის, იტალიელების ექსცენტრულობის, ქართველების გულუხვობისა და სტუმართმოყვარეობის შესახებ.

ეროვნული ქცევის სტერეოტიპები საშუალებას იძლევა რომ დაჩქარდეს გარე სამყაროს შეცნობისა და ადეკვატური გადაწყვეტილების მიღების პროცესი. მათი დახმარებით ხდება სიტუაციების ტიპოლოგიზაცია და საპასუხო რეაქციების შერჩევა. ქცევის ეროვნული სტერეოტიპების ცოდნა ხელს უწყობს კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელთა ქმედებების, ქცევის, რეაქციების პროგნოზირებას. თუმცა ამავე დროს უნდა შევნიშნოთ, რომ მხოლოდ სტერეოტიპების ცოდნაზე დამყარებული რეაქცია შეიძლება აღმოჩნდეს ნაკლებად ეფექტური გართულებული ან არაერთმნიშვნელოვანი სიტუაციების შემთხვევაში, რასაც მივეყვართ პიროვნებათაშორისი პროცესის დეფორმაციის, კომუნიკაციაში წარმოქმნილი გაუგებრობების კიდევ უფრო გაღრმავებისაკენ.

სტერეოტიპების ფორმირების ფსიქოლოგიური მექანიზმი ემყარება იმ ძალისხმევას ეკონომიის პრინციპს, რომელსაც ეწევა ადამიანი თავის ყოველდღიურ აზროვნებაში. მუდმივად ცვალებადი სამყარო ზედმეტად ტვირთავს ადამიანს ახალი ინფორმაციით და ფსიქოლოგიურად აიძულებს მას, რომ მოახდინოს აღნიშნული ინფორმაციის კლასიფიცირება მისთვის უფრო მოხერხებულ და ჩვეულ მოდელებში, რომლებიც წარმოადგენს სწორედ სტერეოტიპებს. ამ შემთხვევებში შეცნობის პროცესი რჩება ყოველდღიური ცნობიერების დონეზე, შემოიფარგლება ყოფითი გამოცდილებით, რომელიც ემყარება კონკრეტული სფეროსათვის დამახასიათებელი ტიპური მონაცემების განზოგადებას. ამავე დროს ადამიანის გარემომცველი სამყარო ხასიათდება ერთგვაროვანი და განმეორებადი ელემენტებით, რომლებზეც მას შეუმუშავდება ასევე სტერეოტიპული ბუნების მქონე მდგრადი რეაქციები და ქცევები. სტერეოტიპებზე უარის თქმა, ეს რომც შესაძლებელი იყოს, ადამიანს აიძულებდა მუდმივად უაღრესად დაძაბული ჰქონოდა ყურადღება და მის ცხოვრებას გადააქცევდა დაუსრულებელი მცდელობებისა და შეცდომების მიმდევრობად.

თანამოსაუბრის სწრაფად და ზუსტად შეფასების გარეშე ძალიან რთულია ორიენტირება უცხო სოციალურ და კულტურულ გარემოში. სწორედ ამ შემთხვევებში დახმარებას წარმოადგენს სტერეოტიპები, რომლებიც თამაშობს ერთგვარი „ნაკარნახების“ როლს, ხელს გვიწყობს რა სხვა ადამიანების შესახებ მსჯელობის, წარმოდგენის შექმნის, მათი შეფასების პროცესში.

სხვა ეროვნებებთან შედარება ეხმარება ადამიანს საკუთარი ინდივიდუალურობის აღქმაში. სტერეოტიპები ხშირად არის ემოციურად შეფერილი სიმპათიებითა თუ ანტიპათიებით. ამის გამო ერთსა და იმავე საქციელს შეიძლება სხადასხვაგვარი შეფასება მოჰყვეს. ის ნიშან-თვისებები, რომლებიც ერთი ხალხისთვის განიხილება როგორც ჭკუის გამოვლინება, სხვებთან შეიძლება აღქმული იყოს როგორც ეშმაკობის, ცბიერების ნიშანი.

სტერეოტიპების გამოყენების ფორმებისა და ხერხების მიხედვით ისინი შეიძლება იყოს კომუნიკაციისათვის სასარგებლო ან ზიანის მიმყენებელი. სტერეოტიპი ეხმარება ადამიანს იმ შემთხვევაში, როდესაც 1) იგი მას შეგნებულად მიმართავს, ე. ი. გააზრებუ-

ლი აქვს, რომ ეს არის ჯგუფური ნორმების, ფასეულობებისა და ნიშან-თვისებების ასახვა და არა ცალკეული ინდივიდების თვისებების; 2) როდესაც სტერეოტიპი არის აღწერითი და არა შეფასებითი ხასიათის, ე. ი. სტერეოტიპებში აისახება გარკვეული ჯგუფის წევრების რეალური და ობიექტური ნიშან-თვისებები და არა მათი დადებითი თუ უარყოფითი შეფასება; 3) როდესაც სტერეოტიპი არის ზუსტი, რაც იმას ნიშნავს, რომ იგი აღეკვრებად ასახავს ჯგუფის თვისებებს; 4) სტერეოტიპი არის მინიშნება და არა პირდაპირი ინფორმაცია ჯგუფის შესახებ, ვინაიდან პირველი შთაბეჭდილება ჯგუფის შესახებ ყოველთვის არ იძლევა სარწმუნო ცოდნას აღნიშნული ჯგუფის ყველა ინდივიდზე; 5) როდესაც სტერეოტიპი არის მოდიფიცირებული, ე. ი. ემყარება რეალურ ადამიანებზე შემდგომ დაკვირვებასა და მათთან ურთიერთობის გამოცდილებას და გამომდინარეობს რეალური სიტუაციიდან მომდინარე ინფორმაციიდან.

ამავე დროს სტერეოტიპებმა შეიძლება შექმნას სერიოზული დაბრკოლება კულტურათაშორისი კონტაქტებისათვის მაშინ, როდესაც 1) სტერეოტიპების გამო ვერ ხერხდება ადამიანის ინდივიდუალური თვისებების დანახვა; 2) სტერეოტიპი იმეორებს და კიდევ უფრო აძლიერებს გარკვეულ მცდარ აზრებსა და რწმენას მანამ, სანამ სხვები არ იღებენ მათ როგორც ჭეშმარიტებას; 3) როდესაც სტერეოტიპები ემყარება ნახევრად სიმართლეს და დამახინჯებულ აღქმას.

ადამიანები ინახავენ სტერეოტიპებს იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც რეალური სინამდვილე და ცხოვრებისეული გამოცდილება საპირისპიროს აჩვენებს. აქედან გამომდინარე, კულტურათაშორისი კონტაქტების სიტუაციაში მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ სტერეოტიპების ეფექტურად გამოყენება, ე. ი. ვიცოდეთ და გამოვიყენოთ ისინი, მაგრამ ამავე დროს შეგვეძლოს მათზე უარის თქმაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. რინარდ გერიგი, ფილიპ ზიმბარდო, ფსიქოლოგია და ცხოვრება, თბ., 2009.
2. Stereotype, stereotypes: fonctionnements ordinaires et mises en scene, tome 2 , Sous la direction de Henri Boyer, Paris, 2007,L' Harmattan.
3. Stereotype, stereotypes: fonctionnements ordinaires et mises en scene, tome 3 , Sous la direction de Henri Boyer, Paris, 2007,L' Harmattan.

მაია თევზაძე სტერეოტიპები და კულტურათაშორისი ურთიერთობები რეზიუმე

სტერეოტიპები, წარმოადგენს რა გარკვეულ რწმენას და ადამიანების ერთგვარ განზოგადებულ ცოდნას სხვა ინდივიდთა, მოვლენათა თუ საგანთა ნიშან-თვისებების შესახებ, ასრულებს ფრიად მნიშვნელოვან როლს კულტურათაშორისი კონტაქტების პროცესში, ხოლო მათი გამოყენების ცოდნა აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს წარმატებული კულტურათაშორისი კომუნიკაციის საწარმოებლად.

Maia Tevzadze Stereotypes and Cross-cultural Communication Summary

stereotypes, as certain beliefs and people's generalized common knowledge concerning features of other individuals, events or objects, play an important role in the process of cross-cultural communication, thus, knowledge of how to use them is the necessary precondition for the successful cross-cultural communication.

Майя Тевзадзе
Стереотипы и межкультурная коммуникация
Резюме

Стереотипы, как определённые убеждения и обобщённые "привычные" знания людей о типичных чертах других индивидов, явлений и объектов, выполняют значительную роль в процессах коммуникации, соответственно знание пользования ими является необходимым условием успешной межкультурной коммуникации.

ელენე ზურაბაშვილი
თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ინდივიდის ყოფიერების არსი
(ვაჟა-ფშაველას „გველის მჭამელის“ მიხედვით)

ვაჟა-ფშაველა ქართულ მწერლობაში უდიდესი მოვლენაა. მისი პოეტური სტილი მკვეთრად გამოირჩეულია, ქართველ პოეტთა შორის ვაჟა ფშაველაზე ღრმად ჩაწვდა ბუნების საიდუმლოებას. მეოსნის ხატოვანი აზროვნების პირველწყაროდ ითვლება ხალხური შემოქმედება. ამ თემას ეძღვნება მისი პოემა „გველის მჭამელი“, რომლის თემატური სიუჟეტური სახე მეტად უჩვეულოა. მასში ლაპარაკია გველის ხორცის ჭამაზე.

გველის ხორცის ჭამა არის არა თვითმიზანი, არამედ ზეადამიანურისადმი, ღვთაებრივისადმი ზიარებაა, რომელიც ადვილად არ მოიპოვება: „მხოლოდ საშინელი არაბუნებრივობით კაცის ან გველის ხორცის ჭამით, სულის გაყიდვით და მაშასადამე, უდიდესი ტანჯვის საზღაურად შეიძლება გადალახოს კაცმა ადამიანური საზღვარი“ (6,251). მაგრამ გველის ხორცის ჭამა გმირის მიერ ამგვარად უნდა აიხსნას მხოლოდ მითოლოგიურ ჩარჩოებში მოქცეული თვალთახედვით, რომელიც აუცილებელი ეტაპია, თუმცა პოემის მსოფლმხედველობრივი ანალიზის მთლიანობისათვის იგი არ არის საკმარისი. გველი, წარმართული მსოფლმხედველობის მიხედვით ტოტემია მკაცრად ტაბუირებული; მისი ყოველგვარი ხელყოფა არის ცოდვა. მაგრამ წარმართობა უშვებს გამონაკლისს: ადამიანი რომ ეზიაროს ზებუნებრივს, ამისათვის მან ტოტემი უნდა გამოიყენოს. ტოტემის მეშვეობით უახლოვდება ღვთაებრივს. ამიტომ, მინდიას მიერ გველის ხორცის ჭამა არის ღვთაებრივისადმი ზიარების სიმბოლური სახე და წარმართული მსოფლმხედველობის მიხედვით აქ არავითარი შეუსაბამობა არ არის. მაგრამ ვაჟა პირდაპირ გვეუბნება, როცა მინდიამ გველი ჭამა, მხოლოდ მაშინ მიხვდა იგი, რომ „ჭამა გველისა ქაჯთაგან იყო ზმანება“ (3,72).

თუ გავისხენებთ, რომ წარმართობაში ქაჯები ზებუნებრივის, ზეადამიანურის სიმბოლოები არიან, ისინი იოლად ერევიან მინდიას ცხოვრებაში. 12 წელი ჰყავთ იგი ტყვედ. რას უნდა ნიშნავდეს ასე ხანგრძლივად მისი ტყვედ ყოფნა? ამ ფაქტს ასე ხსნიდა ცნობილი ქართველი მეცნიერი აკაკი გაწერელია: „ქაჯური ნიჭის შექმნა ანუ გაბრძენება, ადამიანური საზღვრების გადალახვა და ზებუნებრივის ზიარება მინდიას მძიმე საფასური უნდა დასჯდომოდა და რომ ეს მძიმე საფასური იყო სწორედ მისი 12 წლის განმავლობაში ტყვედყოფნა“ (2,8).

სიბრძნის მიღწევის, ცოდნის შექმნის გრძელი და ძნელი პროცესის სიმბოლური გამოხატულება არის მინდიას ასე ხანგრძლივად ყოფნა ტყვედ. ქაჯების ძალები და შესაძლებლობები აშკარად აღემატება მინდიას ძალებსა და შესაძლებლობებს; მათ შეეძლოთ დატყვევებისთანავე მოეკლათ მინდია ან კიდევ თავიანთ სამსახურში ჩაეყენებინათ სურვილისამებრ; საამისოდ მათ ეყოფოდათ არა მარტო ფიზიკური ზეადამიანობა მინდიას მიმართ, არამედ ის ზებუნებრივი გრძნეულებაც, რომელიც იმთავითვე თანაყოფობს